

Профілактика та подолання булінгу (цькування) як складова системи превентивної освіти роботи гімназії

Одним із пріоритетних напрямів роботи нашої гімназії є превентивне виховання дітей та учнівської молоді. Система превентивних заходів, що здійснюються педагогічним колективом гімназії, сприяє засвоєнню дітьми не тільки певних знань щодо негативних впливів, а й набуттю життєвих принципів, установок, переконань, переваг, ставлень, які виражаються в поведінці, стосунках з оточуючими. Тобто превентивне виховання сприяє формуванню ціннісних ставлень до себе, сім'ї, родини, і як наслідок – до людей, суспільства, держави. Педагоги привертають увагу учнів до проблем, висувають аргументи на користь безпечної поведінки, надають переконливу інформацію про ступені ризику, допомагають виробити навички такої поведінки, створити ситуацію психологічного комфорту й захищеності. Важливою складовою превентивної роботи в гімназії є профілактика та протидія булінгу (цькуванню) в дитячому середовищі. На сьогодні проблема булінгу є надзвичайно **актуальною**. Серед сучасної учнівської молоді останнім часом надзвичайно загострилася проблема насильства, довготривалих агресивних проявів та третирування у міжособистісних стосунках підлітків, здійснюваних самими дітьми одне до одного. Така ситуація не обмежується лише ролями «агресора» та «жертви», вона залучає інших учнів, роблячи їх активними або пасивними учасниками цих відносин. Такі стосунки і отримали назву «шкільний булінг», розповсюдження якого впродовж останніх років визнано в освітній практиці та є соціальною проблемою. Ця проблема може призвести до низки руйнівних наслідків, а саме: шкільна дезадаптація, зниження успішності учнів, психологічні розлади, закріплення в свідомості негативних уявлень про себе, зниження самооцінки, низький рівень соціалізації учнів, суїцидальні прояви.

Тому в нашій гімназії створено систему роботи щодо попередження та протидії проявам шкільного булінгу (цькуванню). Ця система має кілька взаємопов'язаних між собою напрямів роботи.

1. Детальне вивчення наявності небезпечних явищ серед учнівського колективу, що передбачає аналіз ситуації в гімназії, спостереження, моніторинг, оцінювання. Наскільки вчителі обізнані з поняттям «булінг», чи володіють вони в достатній мірі ситуацією? Чи знають учні, що таке «булінг», його види? Як не стати жертвою булінгу? Яка відповідальність за булінг та інші види агресії передбачена законом? Наскільки батьки обізнані з цим явищем? Як своєчасно зрозуміти, що з дитина стала жертвою булінгу? Саме ці питання стали предметом нашого дослідження. Соціально-психологічною службою гімназії створено базу інструментарію для діагностування рівня напруги та тривожності в учнівських колективах. Діагностування проводиться за такими напрямками: спостереження за міжособистісною поведінкою дітей та учнівської молоді; анкетування учасників освітнього процесу; психологічні діагностики мікроклімату,

згуртованості класних колективів та емоційних станів учнів (особлива увага приділяється питанню адаптації учнів 1-х, 5-х класів до нових умов навчання, адаптації дітей, які належать до категорії тимчасово переселених); визначення рівня тривоги та депресії. Ця робота планується практичним психологом та соціальним педагогом гімназії та проводиться протягом навчального року. Соціально-психологічна служба гімназії тісно співпрацює з класними керівниками щодо питань профілактики булінгу та інших форм дитячої агресії. Класні керівники проводять серед учнів опитування про булінг як соціальне явище, про його форми, обговорюють проблему булінгу на класних годинах. Так, серед учнів 6-8-х класів було проведено анкетування "Булінг та його прояви в підлітковому віці". Анкета була запропонована на сайті «Всеосвіта» <https://vseosvita.ua/library/anketa-dla-ucniv-buling-ta-jogo-proavi-v-pidlitkovomu-vici-82963.html>. Вхідне анкетування дало змогу визначити найважливіші питання, які цікавлять учнів, виявити, з якими формами булінгу найчастіше стикаються ніші учні. Анкета була повністю анонімна, також анкета дала можливість зрозуміти, як реагують вчителі на випадки булінгу; розробити окремо заняття для вчителів з метою надання практичних навичок реагування на випадки булінгу в гімназії. Після анкетування та визначення результатів був розроблений цикл занять з попередження агресивної поведінки, навичок розв'язання конфлікту, протидії булінгу, всі заняття відповідали віку та заявленій проблемі. У гімназії велика увага приділяється створенню безпечного освітнього середовища. Посилено спостереження вчителів за дітьми на перервах, на спортивному майданчику, на шкільному подвір'ї. У разі необхідності надаються індивідуальні консультації учням та їх батькам. У гімназії налагоджено тісний контакт із селищною радою, районною службою у справах дітей, сектором ювенальної превенції з питань профілактики правопорушень, дитячої злочинності, профілактики жорстокого поводження з дітьми, з питань попередження булінгу тощо. Ми вважаємо, що для здійснення превентивної діяльності та вирішення ситуації насилля чи булінгу важливо застосовувати командний підхід (класний керівник, учителі-предметники, соціальний педагог, практичний психолог, адміністрація, інші спеціалісти (за потребою)), слід працювати не лише з дитиною, яка стала жертвою чи агресором, а й планувати роботу з усім класом.

2.Формування у педагогічного колективу необхідних компетенцій, підвищення рівня обізнаності з даного питання, навчання педагогічного колективу стратегіям профілактики булінгу і втручання при його виявленні. З 2016 року в нашій гімназії впроваджується проект «Вчимося жити разом» (за підтримки Європейського Союзу і Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ)). Практичний психолог гімназії та три вчителі пройшли навчання в межах даного проекту та отримали сертифікати тренерів. Проведення уроків-тренінгів за цією програмою здійснюється в рамках навчальної програми предмету «Основи здоров'я» для 5–9 класів, затвердженої Міністерством освіти і науки України, а також в рамках виховних годин для 10 класу. Ці заняття спрямовані на розвиток у дітей відповідного віку соціальних навичок, таких як: ефективне спілкування, співчуття, повага до прав людини, робота в команді, запобігання конфліктам і їх

конструктивне розв'язання, протистояння негативним соціальним впливам, переговори, медіація, примирення.

У 2017 році заступник директора з виховної роботи та учитель фізичної культури пройшли навчання-тренінг для інструкторів «Спорт заради розвитку», де познайомились із концепцією «спорт заради розвитку», покращили вміння та навички проведення навчальних заходів, присвячених спорту заради розвитку, з основним наголосом на концепції «Спорт проти булінгу»; поділилися набутим досвідом із колегами.

Соціальний педагог гімназії протягом 2018 року брала участь у вебінарах «Як розпізнати булінг у класі та знищити його як явище», «Як вчити будувати стосунки з учнями, або Для чого не потрібні гроші», прослухала та успішно завершила 72-годинний курс «Протидія шкільному насильству» та отримала практичні й теоретичні знання та навички згідно з програмою курсу (сайт «Всеосвіта»). Результатом цього є тісна співпраця класних керівників із соціальним педагогом, яка надає допомогу у проведенні виховних годин з елементами тренінгу, проводить індивідуальні консультації для вчителів, учнів, батьків, у разі потреби - проводяться корекційні заняття з учнями.

У січні 2019 року заступник директора з виховної роботи взяла участь у семінарі-тренінгу, організованому Консультаційною місією Європейського Союзу на тему «Профілактика підліткової злочинності». Результатом цієї діяльності є широка обізнаність учнівської, педагогічної та батьківської громадськості щодо протидії булінгу (цькуванню), налагодження тісної співпраці зі службою у справах дітей, сектором ювенальної превенції, селищною радою з питань попередження булінгу та інших проявів дитячої агресії. Питання попередження та протидії булінгу розглядаються в гімназії на засіданнях інформаційного методичного об'єднання класних керівників, де педагоги обговорюють особливості негативних явищ серед дітей та підлітків, вивчають поняття «булінг» і «агресивна поведінка», «види булінгу», «учасники булінгу», «мотивація до булінгу» та інше; формують навички ідентифікації насильства як у своїй поведінці, так і в поведінці дітей з метою формування умінь розпізнати існуючу проблему. У квітні 2017 року в гімназії було проведено педагогічну раду з питань інтернет-безпеки дітей та кібербулінгу. Такі форми методичної роботи дали змогу виробити спільний погляд педагогів на існуючі ризики, розробити конкретний план дій щодо попередження та протидії булінгу та шляхи його реалізації. Визначено технології реагування працівників гімназії на виявлені або встановлені факти булінгу.

3. Популяризація спорту. Спорт – універсальний засіб, що дозволяє ефективно протистояти будь-яким формам дитячої агресії, розвиває у дітей такі соціальні навички, як ефективне спілкування, запобігання конфліктам і їх конструктивне розв'язання, підвищення рівня толерантності та інші. Існує простий аргумент, що коли дитина з групи ризику займається спортом, це відволікає її від участі в асоціальній діяльності. Фізична діяльність поліпшує стан здоров'я, самопочуття та настроїв. Тому спорт можна використовувати як базу для більш комплексних змін, зокрема і для профілактики шкільного булінгу. У гімназії проводиться велика робота щодо популяризації спорту серед дітей та учнівської молоді. На базі гімназії працюють

спортивні секції з волейболу як для юнаків, так і для дівчат; спортивна секція із загального фізичного розвитку. Щороку збільшується кількість учнів, які відвідують спортивні секції ДЮСШ, Спорткомплексу Зміївської ТЕС. Заняттями у секціях спортивного спрямування охоплено 60 учнів -старшокласників, це – 10 % усіх учнів гімназії. 128 учнів (21%) відвідують позашкільні гуртки та секції спортивного спрямування. Окремий важливий етап роботи – це залучення до спортивних секцій дітей пільгових категорій та дітей, які потребують посиленої педагогічної уваги. Серед наших учнів – призери та переможці обласних, Всеукраїнських та Міжнародних змагань з плавання, волейболу, легкої атлетики, тхеквондо, спортивних бальних танців, футболу. У 2017 році команда гімназії взяла участь у Чемпіонаті України з волейболу «UNICEF Volleyball Cup» і стала чемпіоном м. Харкова та області та увійшла у вісімку найкращих команд України. Уже три роки поспіль волейбольна команда юнаків та волейбольна команда дівчат отримує перемогу у волейбольному турнірі на кубок голови нашого селища. За загальним рейтингом закладів загальної середньої освіти своєї групи району гімназія у 2017/2018 навчальному році посіла I місце у районних щорічних спортивних змаганнях Спартакіади «Спорт протягом життя». Такі перемоги є найкращою рекламою здорового способу життя, вони надихають учнів, дають позитивний приклад того, як стати успішним. Спорт став універсальною мовою яка охоплює цінності веселощів, дружби, толерантності, дисципліни та досягнень. А для того, щоб спорт став ще й надійним імунітетом проти дитячого насилля та булінгу, учителі фізичної культури запроваджують на уроках і в позаурочний час елементи спортивних ігор, у яких немає елементу конкуренції. Такі ігри вчать роботі в команді, діти не прагнуть перемагати будь-якою ціною, не сваряться через те, хто сильніший, а отримують задоволення від процесу та співпраці один із одним. Спортивні ігри активно проводяться на уроках фізичної культури в початкових класах, під час рухливих перерв. Для учнів середньої школи проводяться спортивні квести та спортивні ігри із залученням батьків. Таким чином, педагогічний колектив гімназії активно використовує спорт як один із інструментів подолання конфліктів, зменшення соціальної напруги в колективах підлітків, зменшення рівня агресії, збільшення мотивації до навчання та самореалізації.

4.Проведення різних форм виховної діяльності, спрямованих на попередження та протидію булінгу.

У гімназії складено План заходів з профілактики та протидії булінгу, який охоплює увесь освітній процес (навчальні заняття з правознавства, основ здоров'я, фізичної культури та інших дисциплін; класні години, бібліотечні уроки, тренінги, акції тематичні тижні тощо). Класні керівники 1-11-х класів планують необхідну кількість класних годин на семестр з питань протидії булінгу. Усі форми виховної діяльності відповідають віковим особливостям учнів. Обов'язково враховується особливості кожного класу, результати анкетувань і спостереження. Учні початкової школи переважно в ігровій формі знайомляться з значенням слова «булінг», вчать розрізняти булінг і злий жарт, наводять приклади позитивного і негативного впливу однолітків; розповідають, як можна відстояти власну думку; називають способи

протистояння насиллю у своєму середовищі; демонструють уміння казати «Ні» на пропозиції однолітків. Ця робота продовжується в середній школі. Учні розглядають життєві ситуації та вчать знаходити правильне розв'язання конфліктних ситуацій. Дітям надаються конкретні рекомендації, як протистояти булінгу, як правильно себе поводити в ситуації, коли поряд чинять булінг. Найбільша проблема дітей підліткового віку – розповісти дорослим про факти булінгу. Класні керівники допомагають учням знайти спільну мову з дорослими. Ефективними на класних годинах відповідної тематики є тренінгові вправи, перегляд відеороликів із подальшим їх обговоренням. Особливо емоційно сприймають діти відео, на яких відомі люди розповідають про те, що вони самі колись були жертвами булінгу і як вини вирішували цю проблему. Класні керівники знайомлять учнів із корисними сайтами, на яких можна пройти тестування, знайти цікавий відеоматеріал, прочитати пам'ятки. Учні старшої школи переважно знайомляться із правовими аспектами даної теми. Під час занять пропонується моделювати різні конфліктні ситуації і вправлятися в асертивній реакції на них. За окремим планом проводяться Тиждень безпечного Інтернету, акція «16 днів проти насилля», Тижні правових знань. У грудні традиційно проводяться зустрічі учнів гімназії з представниками правоохоронних органів, соціальної служби з питань профілактики правопорушень. Головна перевага таких заходів – це формування відповідальності людини і громади за власну поведінку і поведінку інших, готовність прийти на допомогу, розв'язати конфлікт. Крім того, будь-які свята, конкурси, екскурсії, колективні творчі справи – це арсенал засобів для створення ситуації успіху для кожного учня. Чим більше різноманітної діяльності у класі, тим менше фактів прояву агресивної поведінки.

5. Організація роботи з батьківською громадськістю з питань попередження та протидії булінгу.

Ми розуміємо, що значну роль у виникненні булінгу відіграє сім'я: батьки як агресорів, так і жертв відрізняються неконструктивними стилями вирішення конфліктів, проблемами в комунікації. Стилі батьківського виховання, якого дотримуються деякі батьки, не є ідеальним, і не є авторитетно-демократичним. Діти-агресори досить часто спостерігають ситуації насилля в сім'ї, а також зазнають тілесних покарань. Виникає так зване «коло насильства»: дитина бачить насильство в сім'ї, відтворює його в закладі освіти, а потім у власній родині, і цикл повторюється у наступному поколінні. У групі однолітків має місце ситуація соціального навчання: перший епізод насильницьких дій, що не отримав негативної оцінки з боку дорослих, стає «пусковим гачком» для поширення подібних ситуацій у групі.

Тому саме педагоги мають активно працювати з батьківською громадськістю щодо профілактики булінгу. Вивчення сімей, організація батьківського лекторію, розробка пам'яток для батьків, розміщення корисної інформації на сайті гімназії, розтлумачення нормативних документів, які стосуються відповідальності батьків та дітей за факти булінгу, організація індивідуальних консультацій психологом та соціальним педагогом – усі ці заходи здійснюють педагоги нашої гімназії з метою попередження негативних явищ в учнівському середовищі.

Таким чином, об'єднання профілактичних засобів, усіх превентивних напрямків роботи дозволяє нам створити в гімназії безпечний психологічний простір для учнів,

допомогти дітям долати стресові ситуації, протистояти агресії. Результати цієї роботи не можна оцінити в цифрах або відсотках. Булінг як соціальне явище неможливо викорінити взагалі, але можна досягти мінімізації таких проявів. **Результатами** своєї роботи ми вважаємо наступне:

- створення безпечного освітнього середовища,
- класні керівники мають переважно довірливі стосунки зі своїми учнями, будують співпрацю на засадах партнерства,
- налагодження тісної співпраці з фахівцями різних структур з питань профілактики булінгу,
- жоден випадок агресивної поведінки серед учнів не залишається без уваги класного керівника, адміністрації гімназії, соціально-психологічної служби,
- протягом останніх п'яти років жоден учень гімназії не стоїть на обліку у службі у справах дітей чи поліції.